

Dragă
Virginia,

Scrisori din țara mea

ASOCIAȚIA BLACK BUTTON

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dragă Virginia, - București : Black Button, 2019

ISBN 978-606-9003-08-4

821.135.1

Ne puteți găsi aici:

Black Button

Str. Zamfir Olaru, nr. 10

Sector 5, București

052077

hello@blackbutton.ro

www.blackbutton.ro

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Cuprins

7	Nota editorului
9	Adela Greceanu
15	Adina Rosetti
21	Ana Maria Sandu
25	Angela Marinescu
29	Cosmina Moroșan
37	Diana Bădica
45	Elena Stancu
51	Elena Vlădăreanu
59	Ioana Bâldea Constantinescu
67	Lavinia Braniște
73	Mihaela Michailov
77	Rucsandra Pop
83	Svetlana Cârstean
89	Teona Galgoțiu
93	Tatiana Țibuleac

Dragă Virginia,

Ai spus că o femeie, dacă vrea să scrie, are nevoie de bani, timp și o cameră doar a ei. Și de experiențe de viață. Că nu poate să stea numai în salonul comun, ca Jane Austen, și să scrie numai pornind de la discuțiile pe care le aude acolo. Bărbații aveau acces la experiențe de viață la care o femeie din vremea lui Jane Austen nici nu visa. Pentru simplul motiv că nu putea ieși singură din casă. Pentru simplul motiv că nu avea banii ei. Pentru simplul motiv că nu putea fi independentă. Acum, în multe locuri din lume, într-o anumită măsură și în România, dacă nu s-a născut în sărăcie extremă (fiindcă din asta nu poți ieși fără ajutor), o femeie poate fi independentă financiar, poate face ce vrea cu viața ei. În eseul tău, dragă Virginia, atragi atenția, și asta-i o idee la care țin să zăbovim, că e esențial ca femeia care scrie să nu urască, să nu fie furioasă și să nu se teamă. Să nu se prezinte în literatură ca victimă. Să nu facă dreptate prin literatură pentru ce-au suferit femeile de-a lungul istoriei. Să fie liberă. Așa, ca Shakespeare și ca Jane Austen, spui tu, fiindcă în opera lor nu există nici un pic de ranchiună, nici un resentiment pe care ar fi putut să li-l provoace lumea în care au trăit. Numai într-o asemenea stare mentală, de libertate deplină, poți crea capodopere, spui tu: „În mintea artistului nu trebuie să existe obstacole, nu trebuie să existe nici un corp străin nedigerat.” Și încă: pentru o femeie care scrie „este fatal să accentueze, oricât de puțin, orice nedreptate, să pledeze pentru o anumită cauză, oricât de dreaptă, să vorbească într-un fel conștient de statutul său de femeie.” Dar ce faci cu moștenirea care vine de mii de ani din mamă-n fică? Secol după secol femeile au fost considerate inferioare, mai puțin inteligente, mai puțin importante decât bărbații. Ba chiar unii au stabilit

că femeia nici nu este om. Secol după secol ea n-a avut nici un cuvânt de spus. Cum digeri moștenirea asta, atunci când devii conștientă de ea, cum faci să nu te lași copleșită de ea? Și cum îți reprimi tentația de-a face dreptate femeilor prin literatură, când în jurul tău sute de mii de guri de bărbați și de femei deopotrivă strigă că femeia e de vină dacă e violată, avea fusta prea scurtă, că dacă o femeie violată a rămas gravidă înseamnă că i-a plăcut, că rolul femeii este să fie soție și mamă? Sînt mulți cei care gîndesc astfel în lumea în care trăiesc și îmi scriu cărțile, dragă Virginia, în România lui 2019. Ce faci cu furia și amărăciunea care te-apucă atunci când auzi astea? Cum le digeri? Ca să fii liberă, în starea mentală favorabilă scrisului. Dar de ce n-am scrie despre toate astea? În fond, e experiența de secole a femeii. Experiența ei „de viață”. „Nimic nu e sub demnitatea literaturii”, am învățat eu de la Amos Oz. Sînt de acord cu tine că literatura nu trebuie scrisă cu furie, nici cu dorința de a demonstra ceva, nici cu dorință justițiară. Dar despre furie, despre ce înseamnă să ți se aducă aminte mereu că ești femeie cred că putem scrie. Cu calm și cu înțelepciune, cu mintea limpede, eliberată de resentimente. În camera separată, a cărei ușă o închidem în nas lumii, cu toate zgomotele și furiile ei, nu-i așa? Spun asta, deși pe mine în literatură mă interesează mai puțin despre ce e vorba într-o carte. În schimb mă interesează foarte mult cum e scrisă cartea, cum e construită fraza, ce face autorul cu limbajul și dacă, după lectură, când ies pe stradă, lumea începe să se așeze în ritmul frazelor citite, dacă lumea din carte se prelungește o vreme în lumea din afara cărții, dacă lumea „reală” vorbește o vreme limba lumii „ficționale”. Dacă lumea „ficțională” e la fel de verosimilă ca lumea „reală”.

Dragă Virginia, vorbești despre „prima mare lecție” învățată de scriitoarea pe care ai inventat-o în eseul tău, Mary Carmichael: „scria ca o femeie, dar ca o femeie care uitase că e femeie”. Când am început să scriu, nu m-am gîndit că sînt

femeie și nu m-am întrebat dacă scriu ca o femeie sau ca un bărbat. Am scris pur și simplu. Însă, pe măsură ce publicam și începeam să cunosc lumea literară, unii comentatori au avut grijă să-mi atragă atenția, uneori cu cele mai bune intenții, că sînt femeie. Mi s-a spus, de pildă, că o femeie nu poate crea personaje masculine credibile și deci să mă concentrez pe personaje feminine. Mi s-a spus că o femeie nu are nici o șansă de a fi o mare poetă, ce poete geniale există în literatura lumii?, așa că să mă concentrez pe proză. Despre o altă scriitoare am auzit spunîndu-se că e grozavă fiindcă are o frază masculină. Simone de Beauvoir spunea „Nu te naști femeie, devii femeie”. Cred că putem transfera în literatură observația ei: la început nu scrii ca o femeie, devii o femeie care scrie odată ce publici. Și așa am ajuns să-mi pun întrebarea: cum scrie o femeie? Cum se cheamă ce fac eu când scriu? Am un nume pentru asta? „A traduce” e un verb potrivit? Sau mai bine „a parcurge”? Prin scris parcurg distanța dintre mine și lume. Sau, dimpotrivă, pun o distanță și mai mare între mine și lume. Prin scris controlez distanța dintre mine și lume. Sau scrisul e o formă de (auto)cunoaștere? Scriu ca să cunosc, ca să înțeleg ce (mi) se întîmplă. Și, deși nu înțeleg mare lucru, mă încapăținez să scriu mai departe. Scrisul e o negociere permanentă cu lumea „reală”, cu experiențele de viață. Negociere din care încerc să obțin o limbă a mea, cu care să fac față mai departe „realității”. Așa scrie o femeie? Dar de ce trebuie să fac toată teoria asta? Mă ajută să uit ce mi-au spus alții, că sînt o femeie care scrie? Am fost liberă pînă să public. Nu mai sînt. M-am trezit că mi s-a pus în brațe o problemă pe care eu n-o aveam: acum trebuie să scriu uitînd că sînt femeie. Dar cum scrie o femeie care a uitat că e femeie? În copilărie, ca să-mi verifice curajul, părinții mă trimiteau în nopțile de vară în fundul grădinii, să le aduc prune. Și eu mergeam în grădina întunecată și le aduceam prune și ei se bucurau, ce copil curajos! De fapt nu eram curajoasă fiindcă

nu stiam încă ce înseamnă să-ți fie frică și, deci, ce înseamnă să faci efortul de a te opune fricii prin curaj. Așa am scris la început. Așa aș vrea să scriu din nou. Să scriu așa cum mă duceam în copilărie în grădina pe-ntunerice și mă-ntorceam cu prune. Fără frică și fără curaj. Uitînd că sînt o femeie care scrie. Sînt în stare? Sînt liberă cu-adevărat? De fapt, dragă Virginia, cînd începi să publici devii nu numai o femeie care scrie, ci și o „textualistă” sau „o nouăzecistă”, sau „o douămiistă”, sau o „post-suprarealistă, nepoată a lui Gellu Naum”, depinde cine vrea să te așeze în sertar, cine vrea să-ți pună o etichetă, o șampilă. Asta li se întîmplă și femeilor care scriu, dar și bărbaților care scriu, toți primim etichete, în privința asta nu ne putem plînge, e egalitate. Sau, dacă ai debutat ca poet/ poetă, și publici un roman, numai decît se găsește cineva să-ți reproșeze că faci „proză poetică”. Și cînd scriem trebuie să uităm nu doar că sîntem femei, ci trebuie să uităm de toate ștampilele care ni s-au aplicat vreodată.

Dragă Virginia, ți-ai imaginat că dacă Shakespeare ar fi avut o soră la fel de talentată ca el, ea nu ar fi reușit să-și scrie opera și s-ar fi sinucis, copleșită de așteptările societății care condamnă fără drept de apel o femeie dornică de libertate și independență. Acum 90 de ani erai convinsă că, dacă noi, femeile care scriem, „am avea exercițiul libertății și curajul de a scrie întocmai ceea ce gîndim”, dacă am putea să ne raportăm „la lumea realității, nu doar la lumea bărbaților și a femeilor”, atunci va apărea în lume și-n literatură sora lui Shakespeare. Dragă Virginia, ai avut dreptate. Femeile scriu în ultimii zeci de ani întocmai ce gîndesc, sora lui Shakespeare e vie, există în multe dintre ele, în femeile care scriu de cînd își permit o cameră doar a lor, ceva bani și experiență de viață. Ți-ar fi plăcut probabil să le citești iar mie mi-ar fi plăcut enorm să știu ce părere ai despre cărțile lor, ce ar fi zis despre ele marea cititoare care ai fost. Da, literatura e azi și a surorilor lui Shakespeare, care

scriu pur și simplu întocmai ce gîndesc, fără frică, fără furie, lăsînd deoparte gura lumii, indiferente la observații misogine, la etichete răutăcioase sau binevoitoare, care scriu pur și simplu în deplină libertate, așa cum ți-ai dorit și tu pentru tine, pentru ele. Și dacă astăzi sîntem aici, ți-o datorăm din plin și ție. Îți mulțumesc că mi-ai amintit ce important e să mergi în grădina întunecată și să aduci prune, draga mea Virginia.

O contabilă fericită

Dragă Virginia, în cea mai mare parte a timpului aș vrea să fiu doar o contabilă fericită, care să nu se gândească mereu că trebuie să scrie. Să pot merge la un job și apoi la Mega, fără să am impresia mereu că-mi ratez adevărata „menire”. Ah, acest cuvânt stupid și arogant care ne face să ne credem atât de speciali, niște unicorni multicolori cu puteri magice și mai ales cu „meniri” speciale.

Aș vrea să am o căsnicie fără dragoste, dar care să meargă înainte de dragul copilului, ca să-i pot spune la sfârșitul vieții „ce să fac dragă pentru tine am stat cu taică-tu m-am sacrificat”. Toate astea ar fi mai simple decât veșnica problemă nerezolvată a ușii pe care n-o pot închide în urma mea când vreau să scriu. Tu ai zis-o mai bine decât oricine, treaba aia cu *money and a room of one's own*. (Bine, de curând a mai fost și Ian McEwan, sunt sigură că l-ai aproba întru totul pe compatriotul tău: „Nu mă pot gândi la nimic altceva. Nici nu pot să dorm noaptea. Mă lovesc mereu de aceleași patru probleme. Unu, vreau să scriu un roman. Doi, sunt lefter. Trei, trebuie să-mi iau o slujbă. Patru, slujba o să-mi omoare scrisul”. *Right, isn't it?*)

Dragă Virginia, când eram mică mai mult ca sigur m-a blestemat cineva, vreo ursitoare nepoftită la botez, vreo zână capricioasă și pusă pe șotii: „copila asta n-o să fie niciodată o contabilă fericită!”, a zis ea, agitându-și bagheta magică, împrăștiind stelute argintii în jur. O să aibă o ciudată mantie de la care o să i se tragă sfârșitul: va umple pagini albe cu cuvinte, din nou și din nou, va părăsi joburi și căsnicii pentru asta, își va lăsa copiii cu bone și bunici, se va certa cu părinții, banii și funcțiile o vor ocoli întotdeauna, precum și orice formă de spirit practic, totul

Respect numai ca să și împlinescă bizarul obicei de-a înșira cuvinte pe hârtie. Și niciodată, oricât de multe cuvinte ar înșira, nu i se vor părea îndeajuns. Îndeajuns de bune, îndeajuns de multe, îndeajuns de potrivite. Așa că ascundeți pixurile și stilourile din calea ei, încuiați laptopurile, goliți călimările cu cerneală, distrugeți ascuțitorile, dați foc topurilor de hârtie într-o piață publică, țineți-o departe de cărți pe copila asta, dacă vreți să-i salvați viitorul. Oferiți-i, vă rog, șansa de a fi o contabilă fericită, care se sacrifică de dragul copilului și nu crede în inorogi multicolori cu puteri speciale. Pentru că ei, adevăr vă zic vouă, nici măcar nu există.

Dragă Virginia, scriu cu întârziere un text pentru tine, am depășit de mult deadline-ul promis, pentru că de-abia acum am găsit răgazul să mă așez la masa de scris. Nu, nu am o cameră doar a mea. Din apartamentul de trei camere, două le-am cedat copiilor, iar a treia, sufrageria, e de fapt camera „noastră”. Biroul mi-e plin de jucăriile lor, întotdeauna mă împiedic de piese ascuțite de lego uitate pe covor, iar noptiera e ticsită de cărți cu povești. Mă trezesc în zorii zilei ca să scriu în liniște, dar nici bine nu deschid ochii, că aud o voce care-mi spune: „Mama, mi-e foame!”.

E greu să fii o mamă singură și să scrii? m-a întrebat o dată un bărbat la o întâlnire, aplecându-se ușor spre mine, i-am răspuns că da, e destul de greu, dar mai greu e să fii pur și simplu mamă și să scrii și cel mai greu, de fapt, e să scrii și să trăiești, în general. Să ne uităm puțin la exemple. Sylvia Plath în cea mai geroasă iarnă londoneză, cea din '63, izolând ușa bucătăriei și vârându-și capul în cuptor, după ce mai înainte avusese grijă să le lase copiilor micul dejun, pentru când se vor fi sculat, o mamă rămâne o mamă și în pragul sinuciderii. Doris Lessing părăsindu-și cei doi copii în Africa, pentru a-și urma obsesia pentru scris și convingerile socialiste în Anglia, explicând mai

apoi că pur și simplu nu avusese de ales. Toni Morrison trezindu-se în fiecare dimineată la 4 ca să prindă câteva ore de scris înainte de job și înainte să se trezească cei doi băieți ai ei, pe care-i creștea, desigur, singură. Momentul trezirii copiilor înseamnă întotdeauna sfârșitul scrisului, i-am explicat bărbatului cu convingere, iar el mi-a sorbit cuvintele de pe buze, așa cum mai târziu mi-a sorbit săruturile. Apoi nu m-a mai sunat. Probabil nu voia să mă deranjeze de la scris...

Dragă Virginia, micul meu moment de glorie a fost când mi-am lansat cartea la Paris, la un târg de carte. Mi-a fost greu să ajung acolo, o mulțime de piedici mi-au răsărit în cale, ca-n basmele clasice în care eroul trebuie să treacă prin mai multe încercări pe viață și pe moarte. Asta-i momentul tău, mi-am spus când am primit invitația, asta-i recompensa pentru toate îndoielile și fricile și angoasele, pentru toate orele în care te-ai izolat de lume și-ai înșirat cuvânt după cuvânt, sutele tale de cuvinte pe care, de cele mai multe ori, le risipești cu inconștientă în toate direcțiile, dar, câteodată, într-un rar moment de grație, reușești să le aduni în ceva unic și strălucitor.

Doar două zile până la plecare și deja copiii dau semne de răceală. Ah, aceste răceli care dau peste cap cursul firesc al vieții și anulează orice planuri, doar un grad de febră în plus oprește lumea-n loc, șterge toate speranțele și toate planurile, oprește călătoria, întrerupe întâlniri amoroase, aruncă-n aer orice clipă de liniște – tuse, febră, muci, nurofen și biorinil, acestea sunt cuvintele după care se ordonează existența atunci când copiii se îmbolnăvesc, acestea sunt reperele absolute, în funcție de ele îmi este îngăduit să trăiesc, să iubesc, să scriu, să visez.

Pur și simplu trebuie să învăț să renunț, îmi zic, în timp ce măsoar febra și umplu lingurițe cu sirop dulce și colorat, dar știu sigur că renunțarea mă va urmări și mă va tortura și că trebuie să fiu acolo, cu orice preț, ținând în mâini traducerea